

КУЗНЕЦОВ М. Г.,

кандидат юридичних наук, адвокат

УДК 343.15

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.32>

ГАРМОНІЗАЦІЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ВПЛИВОМ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Стаття присвячена аналізу ролі міжнародних організацій у виборчих процесах України, що є важливим чинником у становленні та розвитку демократичних інститутів держави. У роботі розглядається багаторічний досвід залучення таких міжнародних організацій, як ОБСЄ/БДПЛ, Рада Європи, НАТО, Міжнародна фундація виборчих систем (IFES), Програма розвитку ООН (ПРООН), Міжнародний інститут демократії та інші, до спостереження та підтримки виборчих кампаній в Україні з моменту її незалежності [2]. Особлива увага приділяється впливу цих інституцій на забезпечення демократичних стандартів виборів, прозорість і чесність виборчих процесів, а також на підтримку громадянського суспільства. У статті проаналізовано розвиток міжнародної електоральної допомоги, починаючи з парламентських виборів 1998 року, коли ОБСЄ/БДПЛ вперше направила місію спостерігачів до України. На основі огляду низки виборчих кампаній до 2019 року розглянуто еволюцію участі міжнародних спостерігачів та оцінки ними демократичності виборів в Україні. Особливу увагу приділено Помаранчевій революції 2004 року, яка стала переломним моментом у сприйнятті України міжнародною спільнотою та активізувала підтримку з боку міжнародних організацій. Також у статті висвітлюються основні напрямки технічної та фінансової допомоги, яку надають міжнародні інституції для вдосконалення виборчої системи України. Серед таких напрямків виділено навчання членів виборчих комісій, підготовку спостерігачів, підвищення рівня обізнаності виборців, реалізацію гендерних ініціатив, забезпечення кібербезпеки виборчих процесів та підтримку інклюзивності, зокрема доступу осіб з інвалідністю до виборчих дільниць. Автори також підкреслюють значну роль міжнародної підтримки у протидії зовнішнім загрозам та забезпеченні виборчих прав громадян під час кризових ситуацій.

Ключові слова: гармонізація, виборче законодавство, міжнародні організації, виборчі процеси, стандарти виборів, демократичні принципи, правове регулювання.

Kuznietsov M. H. Harmonization of electoral legislation under the influence of international organizations: prospects and challenges

The article analyzes the role of international organizations in Ukraine's electoral processes, which is an important factor in the establishment and development of the country's democratic institutions. The paper examines the long-term experience of international organizations such as the OSCE/ODIHR, the Council of Europe, NATO, the International Foundation for Electoral Systems (IFES), the United Nations Development Program (UNDP), the International Institute for Democracy and others in monitoring and supporting election campaigns in Ukraine since its independence. Particular attention is paid to the impact of these institutions on ensuring democratic standards of elections, transparency and integrity of electoral processes, as well as

on supporting civil society. The article analyzes the development of international electoral assistance since the 1998 parliamentary elections, when the OSCE/ODIHR first sent an observer mission to Ukraine. Based on a review of a number of election campaigns up to 2019, the evolution of international observers' participation and their assessment of the democratic nature of elections in Ukraine is examined. Particular attention is paid to the Orange Revolution of 2004, which became a turning point in the international community's perception of Ukraine and intensified support from international organizations. The article also highlights the main areas of technical and financial assistance provided by international institutions to improve Ukraine's electoral system. These areas include training of election commission members, training of observers, raising voter awareness, implementation of gender initiatives, ensuring cybersecurity of electoral processes, and support for inclusiveness, including access to polling stations for people with disabilities. The authors also emphasize the significant role of international support in countering external threats and ensuring the voting rights of citizens during crisis situations.

Key words: *harmonization, election legislation, international organizations, election processes, election standards, democratic principles, legal regulation.*

Постановка проблеми. Гармонізація виборчого законодавства є однією з ключових складових інтеграційних процесів у сучасному глобалізованому світі. Під впливом міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, Європейський Союз, відбувається не лише адаптація правових норм, а й вдосконалення виборчих процесів з метою забезпечення демократичних стандартів. Однак цей процес не позбавлений викликів, пов'язаних із різноманітністю національних правових систем, політичними та культурними особливостями держав. Гармонізація виборчого законодавства є необхідною умовою для забезпечення стабільності демократичних процесів та посилення міжнародної співпраці. Проте імплементація міжнародних стандартів у національні правові системи стикається з низкою викликів, зокрема через різні правові традиції, політичну ситуацію та ступінь зрілості демократії в кожній державі. Міжнародні організації відіграють важливу роль у просуванні демократичних стандартів та нагляді за їх виконанням, але ефективність гармонізації залишається питанням, яке потребує дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростаючий інтерес науковців до вивчення ролі міжнародних організацій у забезпеченні прозорості та демократичності виборів. У сучасній науковій літературі активно розглядаються питання залучення міжнародних спостерігачів, надання технічної та фінансової допомоги для вдосконалення виборчих процедур, а також вплив міжнародної спільноти на розвиток виборчих систем у країнах з перехідною демократією. Одним із важливих аспектів, який привертає увагу дослідників, є вплив ОБСЄ/БДПЛ на виборчі процеси в Україні, наприклад, у роботах О. Бучинської та С. Солоненка детально проаналізовано місії міжнародних спостерігачів, їх оцінки виборчих процесів, а також рекомендації щодо вдосконалення виборчого законодавства. Особливий інтерес у науковій спільноті викликають дослідження, присвячені участі міжнародних організацій у забезпеченні гендерної рівності під час виборів, а також підтримці громадянського суспільства та ЗМІ. У публікаціях О. Аршуняна підкреслюється, що в останні роки міжнародні організації змінили свої пріоритети, почавши зосереджуватися не лише на спостереженні за виборами, але й на розбудові інститутів громадянського суспільства, підвищенні рівня правосуддя та підтримці демократичних ініціатив. Автори зазначають, що проекти, пов'язані з підвищенням правової грамотності виборців та забезпеченням участі вразливих груп, таких як люди з інвалідністю, мали вагомий вплив на вдосконалення виборчого процесу в Україні. Окрім того, у новітніх дослідженнях вивчається роль Європейського Союзу в підтримці виборчих процесів в Україні. Відзначаються численні проекти, реалізовані за підтримки ЄС, спрямовані на покращення виборчих процедур, підвищення інклюзивності

виборів та впровадження передових практик демократичного управління. Загалом, аналіз останніх досліджень підтверджує, що участь міжнародних організацій у виборчих процесах України є ключовим чинником у забезпеченні їх прозорості, легітимності та демократичності. Ця співпраця сприяє зміцненню демократичних інституцій в Україні, що робить цей напрямок досліджень актуальним і перспективним для подальшого вивчення.

Метою є дослідження впливу міжнародних організацій на гармонізацію виборчого законодавства, аналіз перспектив та викликів цього процесу, а також визначення оптимальних шляхів подальшого вдосконалення виборчих систем на основі міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Існує широкий спектр міжнародних та європейських організацій, які здійснюють значний вплив на формування стандартів і норм демократичних виборів. Вони встановлюють принципи проведення вільних та справедливих виборів, забезпечуючи при цьому правові основи для реалізації виборчих процесів у різних державах.

Міжнародні правові інституції відіграють ключову роль у регулюванні виборчого процесу шляхом розробки універсальних принципів та рекомендацій для національних правових систем. Важливу функцію виконують міжнародні організації, які надають правові інструменти для забезпечення демократичних виборів, серед яких важливе місце займає Організація Об'єднаних Націй (ООН). Вона, через прийняття таких документів, як Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), а також Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок (1979 р.), створює загальні рамки для захисту прав людини, включно з виборчими правами.

ООН також здійснює нагляд за дотриманням цих прав через свої резолюції та інші механізми впливу. Наприклад, Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію щодо нелегітимності референдумів, проведених РФ на окупованих територіях України у 2022 році. Це демонструє не лише правову, а й політичну вагу організації у забезпеченні принципів демократичних виборів.

Ще одним важливим міжнародним гравцем є Міжпарламентський Союз, який у 1994 році прийняв Декларацію про критерії вільних і справедливих виборів. Ця декларація визначає ключові принципи, такі як справедливість, нейтральність, таємність голосування і забезпечення рівних можливостей для всіх кандидатів та партій. У контексті гармонізації виборчого законодавства ці положення є фундаментальними для встановлення єдиних міжнародних стандартів, які можуть бути адаптовані до національних умов [3, с. 260].

Рада Європи через Європейську Конвенцію з прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ) [4] надає важливий правовий інструментарій для забезпечення демократичних виборів [6]. Протокол № 1 до Конвенції встановлює засади періодичних вільних виборів, що мають бути проведені на основі загального виборчого права, через таємне голосування. Ці стандарти спрямовані на забезпечення реального вираження волі народу у виборах до законодавчих органів влади. ЄКПЛ, будучи правовим зразком для багатьох європейських країн, забезпечує основи для захисту виборчих прав громадян, що є невід'ємною частиною демократичних процесів.

Важливою організацією також є Венеціанська комісія, яка розробляє рекомендації з питань виборчого права. Її висновки, такі як рекомендації щодо Закону України "Про вибори народних депутатів" або проекту Виборчого кодексу України, використовуються для вдосконалення виборчих процесів і гармонізації національного законодавства відповідно до європейських стандартів [8, с. 35]. Це свідчить про важливість міжнародного правового консультування у виборчій сфері.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) також відіграє ключову роль, здійснюючи моніторинг виборів та надаючи рекомендації щодо їх вдосконалення. Наприклад, звіти ОБСЄ про спостереження за виборами в Україні надають важливі оцінки стану виборчої демократії в країні і є джерелом для подальших реформ виборчого процесу.

Отже, міжнародні та європейські організації мають вирішальне значення для забезпечення демократичних стандартів у виборчому праві. Вони надають правові інструменти для формування виборчих систем, які відповідають загальноновизнаним стандартам демократії,

та сприяють гармонізації національних законодавств із міжнародними нормами [9, с. 40]. Проте процес гармонізації стикається з викликами, пов'язаними з політичною, правовою та культурною специфікою окремих держав. Це вимагає глибокого вивчення і адаптації міжнародних норм до конкретних умов, що є необхідною передумовою для забезпечення реальної демократичної участі громадян у виборах.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у забезпеченні демократичних стандартів виборчих процесів у різних країнах. Їхня участь є особливо важливою для забезпечення прозорості, легітимності та справедливості виборів, що є невід'ємною частиною функціонування демократичних суспільств.

Технічна допомога з боку міжнародних організацій є важливим інструментом для країн, що перебувають на шляху демократичних перетворень або стикаються з проблемами у забезпеченні демократичності виборів. Надання такої допомоги, наприклад, у створенні незалежних виборчих органів або розробці правил фінансування, дозволяє підвищити ефективність виборчого процесу та зменшити ризики корупції і порушень. Важливо зазначити, що незалежність виборчих органів є основою для довіри суспільства до виборів, тому їх створення за участю міжнародних експертів значно сприяє зміцненню демократичних інститутів.

Моніторинг виборів міжнародними організаціями забезпечує незалежну оцінку того, наскільки вибори відповідають міжнародним стандартам. Це спостереження має на меті не лише виявити можливі порушення, а й забезпечити профілактику маніпуляцій під час виборів. Важливою є також публічна прозорість цих звітів, адже вони слугують важливим інструментом для політичних та громадських акторів, що прагнуть змінити виборчу систему чи запобігти порушенням у майбутньому.

Рекомендації міжнародних організацій є цінними для країн, які прагнуть вдосконалити своє виборче законодавство або практику. Ці рекомендації базуються на аналізі попередніх виборчих процесів та досвіді інших країн, що дозволяє адаптувати найкращі практики до національних особливостей. Однак важливим залишається питання впровадження цих рекомендацій: вони можуть стати реальним інструментом змін лише за умови політичної волі та широкої підтримки суспільства.

Таким чином, міжнародні організації надають багатовимірну підтримку у виборчих процесах, яка є не лише технічною чи консультативною, але й сприяє зміцненню демократичних засад і захисту виборчих прав громадян на глобальному рівні.

Україна є однією з держав, яка активно залучає міжнародних спостерігачів для забезпечення прозорості виборчого процесу. З 1998 року, коли відбулися перші парламентські вибори за участю міжнародних спостережних місій, такі організації, як ОБСЄ/БДПЛ, ПАРЄ, ПА НАТО, ПА Британської Співдружності та інші, регулярно відвідували Україну з метою оцінки виборчих процесів. Протягом десятиліть ці організації здійснили моніторинг президентських і парламентських виборів, залучивши понад 20 тисяч спостерігачів.

До 2005 року міжнародні спостерігачі часто критично оцінювали дотримання виборчих стандартів, однак після Помаранчевої революції вибори почали визнаватися більш демократичними [7, с. 164]. Зокрема, міжнародні організації відіграли ключову роль у наданні технічної, фінансової та консультативної допомоги Україні у вдосконаленні її виборчої системи. Наприклад, Програма розвитку ООН (ПРООН), Міжнародна фундація виборчих систем (IFES) та інші організації активно допомагали в організації виборчих комісій, навчанні виборчих працівників і громадянського суспільства [5, с. 307].

У 2000-х роках більшість проєктів з підтримки виборчого процесу зосереджувались на державних органах влади, проте після Революції Гідності 2014 року міжнародні організації почали більше уваги приділяти розвитку громадянського суспільства, покращенню доступу до виборів для різних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, а також кібербезпеці виборчих процесів. Зокрема, IFES і Європейський Союз реалізували низку проєктів, спрямованих на підвищення прозорості та інклюзивності виборів, проведення просвітницьких кампаній та підтримку молоді у виборчому процесі.

Міжнародна підтримка виборчих процесів в Україні є багатосторонньою і включає як технічну допомогу, так і активне сприяння демократичному розвитку. Міжнародні організації відіграють ключову роль у впровадженні стандартів демократії, що забезпечує стабільний розвиток країни та регіону в цілому.

Висновки. Досвід участі міжнародних організацій у виборчих процесах України є важливим елементом демократичного розвитку країни. Від початку незалежності і до сьогодні міжнародні спостерігачі та організації надають суттєву технічну, консультативну та фінансову підтримку, що сприяє вдосконаленню виборчих процедур, підвищенню їх прозорості, інклюзивності та відповідності міжнародним стандартам. Залучення таких інституцій, як ОБСЄ/БДПЛ, ПРООН, Рада Європи, IFES та інших, дозволило Україні поступово покращувати виборчі практики та забезпечувати демократичні вибори, особливо після Помаранчевої революції 2004 року.

Аналіз розвитку міжнародної підтримки виборів в Україні свідчить про суттєве зростання якості виборчих процесів, зокрема через надання технічної допомоги виборчим комісіям, навчання членів виборчих комісій, проведення просвітницьких кампаній серед виборців і створення умов для участі у виборах осіб з інвалідністю. Особливе значення набуває залучення міжнародних організацій до вирішення питань кібербезпеки виборів та протидії зовнішнім загрозам, що стало актуальним після 2014 року.

Міжнародна підтримка також відіграє важливу роль у зміцненні громадянського суспільства та забезпеченні більш інклюзивної участі різних соціальних груп у виборах. Залучення молоді та людей з інвалідністю до виборчих процесів через освітні програми та ініціативи IFES, ПРООН та інших організацій демонструє значний прогрес у забезпеченні виборчих прав і свобод в Україні.

Загалом, активна участь міжнародних організацій у виборчих процесах України є важливим чинником її демократизації та розвитку інститутів громадянського суспільства. Така співпраця сприяє забезпеченню стабільності та демократичного розвитку не лише національного рівня, але й регіону в цілому, підвищуючи легітимність виборів та зміцнюючи міжнародні стандарти виборчих процесів.

Список використаних джерел:

1. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
2. Декларація принципів міжнародного спостереження за виборами від 31.03.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884_001#Text
3. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права : Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи : пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 2-ге, випр. і доповн. Київ : Логос, 2009. 500 с.
4. Загальна декларація з прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ : Віате, 2018. 908 с.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
7. Омельчук О.А. Виборча система України: перспективи розвитку. *Наукові записки. Спеціальний випуск*. 2021. Т. 19. С. 162–167.
8. Посібник Ради Європи «Використання міжнародних виборчих стандартів». 2017. 119 с.
9. Сergyina S. Європейські стандарти виборів і виборче законодавство України. *Вісник центральної виборчої комісії*. № 7. С. 38–42.
10. Тертишник В. М. Права людини. *Велика українська енциклопедія*. 14.11.2022. URL: https://vue.gov.ua/Права_людини

